

इतर मागास बहुजन कल्याण विभागाच्या
अधिपत्याखालील खाजगी अनुदानीत
विजाभज आश्रमशाळा / ऊसतोड कामगारांच्या
मुलांसाठीच्या आश्रमशाळा / विद्यानिकेतने
यांना इमारत भाडे अनुज्ञेयतेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक विभशा-२०२४/प्र.क्र.२२६/विजाभज-१
मंत्रालय विस्तार इमारत, पहिला मजला,
हुतात्मा राजगुरु चौक, मादाम कामा मार्ग,
मंत्रालय, मुंबई-४०००३२.
दिनांक :-२६ सप्टेंबर, २०२५.

- संदर्भ:-
१. शासन निर्णय, विमुक्त जाती, भटक्या जमाती व इतर मागासवर्गीय व विशेष मागास प्रवर्ग कल्याण विभाग, क्र. विभशा-१०९९/ प्र.क्र.९० / मावक-६, दि.०३.०६.१९९९.
  २. शासन निर्णय, सामाजिक न्याय, सांस्कृतिक कार्य, क्रीडा व विशेष सहाय्य विभाग, क्र. विभशा-२००२/ प्र.क्र.३९ / मावक-६, दि.१६.१०.२००३.
  ३. शासन परिपत्रक, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, क्र. विभशा-२०११/ प्र.क्र.१७ / मावक-६, दि.०१.०२.२०११.
  ४. शासन निर्णय, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, क्र. विभशा-२०२९/ प्र.क्र.४७ /विजाभज-२, दि.२१.०१.२०१३.
  ५. शासन शुद्धीपत्रक, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, क्र. विभशा-२०२९/प्र.क्र.४७ /विजाभज-२, दि.२४.०१.२०१३.
  ६. शासन परिपत्रक, विमुक्त जाती, भटक्या जमाती व इतर मागासवर्गीय व विशेष मागास प्रवर्ग कल्याण विभाग, क्र. विभशा-२०१९/ प्र.क्र.३८७ /विजाभज-२, दि.३०.०३.२०१९.

प्रस्तावना:-

या विभागामार्फत विजाभज प्रवर्गातील मुलामुलींसाठी निवासी आश्रमशाळा चालविण्यात येतात. विभागांतर्गत सुमारे ९८० प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक आश्रमशाळा / ऊसतोड कामगारांच्या मुलांसाठीच्या आश्रमशाळा / विद्यानिकेतने कार्यरत आहेत. विद्यार्थ्यांची आर्थिक, सामाजिक व शैक्षणिक प्रगती व्हावी यासाठी स्वयंसेवी संस्थेमार्फत चालविल्या जाणाऱ्या आश्रमशाळा मोलाचे कार्य करीत आहेत. कालांतराने काही प्राथमिक आश्रमशाळांना श्रेणीवाढ देऊन माध्यमिक आश्रमशाळा सुरु करण्यात आल्या, तदनंतर काही माध्यमिक शाळांना श्रेणीवाढ देऊन निवासी कनिष्ठ महाविद्यालये सुरु करण्यात

आली. विजाभज प्रवर्गाच्या मुला-मुलींना इयत्ता १ ली ते १२ वी पर्यंत शिक्षणासह मोफत निवास, भोजन व्यवस्था, आरोग्य सुविधा, क्रिडा सुविधा, शैक्षणिक साहित्य, आंतरुण पांघरुण, भोजनाची भांडी इ. सुविधा आश्रमशाळेमार्फत पुरविण्यात येत आहेत. त्यासाठी शासन संबंधित संस्थांना वेतनेतर अनुदान देते.

महाराष्ट्र राज्यामध्ये विजाभज प्रवर्गातील मुलामुलींसाठी निवासी आश्रमशाळा खाजगी संस्थामार्फत चालविण्यात येतात. ह्या संस्था शासनाने निर्धारित केलेल्या अटी-शर्तीनुसार स्वतःच्या इमारती तसेच खाजगी व्यक्तीकडून इमारती भाड्याने घेऊन विजाभज आश्रमशाळा चालवित आहेत. याकरिता शासनाकडून सदरहू संस्थांना इमारत भाडे अनुदान देण्यात येते. सदरहू अनुदान देताना एकसंध, पारदर्शक व सर्वसमावेशक धोरण असणे आवश्यक आहे. याकरीता, आश्रमशाळा संस्थाचालक संघ, महाराष्ट्र राज्य यांनी तसेच विविध लोकप्रतिनिधी यांनी विजाभज आश्रमशाळांना इमारत भाडे अनुदानाच्या अनुषंगाने यापुर्वी विभागामार्फत निर्गमित झालेले सर्व शासन निर्णय, परिपत्रके यातील संदिग्धता दूर होऊन सुधारित सर्वसमावेशक धोरण निश्चित करण्याची विनंती शासनाकडे केलेली होती. त्यानुसार, इमारत भाडे अनुज्ञेयतेबाबत आदिवासी विभाग व सामाजिक न्याय विभागामार्फत चालविण्यात येणाऱ्या खाजगी अनुदानित आश्रमशाळांना व वसतीगृहांना इमारत भाडे अनुज्ञेयतेच्या धर्तीवर संदर्भ क्रमांक १ ते ६ मध्ये नमुद शासन निर्णय / परिपत्रके यांतील विजाभज आश्रमशाळांकरीता इमारत भाड्याच्या अनुषंगाने असलेल्या तरतुदी अधिक्रमित करून सुधारित सर्वसमावेशक शासन निर्णय निर्गमित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय:-

इतर मागास बहुजन कल्याण विभागार्तगत विजाभज प्रवर्गाच्या सुमारे ९८० प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक आश्रमशाळा, ऊसतोड कामगारांच्या मुलां-मुलींच्या निवासी आश्रमशाळा व विद्यानिकेतन कार्यरत आहेत. सदरहू आश्रमशाळांना शासनाच्या वेतनेतर अनुदानातून इमारत भाडे अनुदान देण्याकरीता यापुर्वी विभागामार्फत निर्गमित झालेले शासन निर्णय, परिपत्रके यातील संदिग्धता दूर करून इमारत भाडे अनुज्ञेयतेबाबत खालील अटी-शर्तीच्या अधिन राहून या शासन निर्णयान्वये मान्यता देण्यात येत आहे.

०१. प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक आश्रमशाळा, ऊसतोड कामगारांच्या मुलां-मुलींच्या निवासी आश्रमशाळा व विद्यानिकेतन आश्रमशाळेतील निवासी व अनिवासी विद्यार्थ्यांसाठीचे वापरासाठी क्षेत्रफळाची मर्यादा आश्रमशाळा संहितेतील परिशिष्ट क्रमांक १६ (नियम क्र.९.२३) मध्ये शासनाने ठरवून

दिलेली आहे, त्यानुसार इमारतीचे क्षेत्रफळ असणे आवश्यक असेल आणि त्यानुसारच इमारत भाडे अनुज्ञेय राहिल.

०२. स्वयंसेवी संस्थेच्या स्वतःची मालकीची किंवा खाजगी व्यक्तीकडून भाड्याने घेतलेल्या इमारतीचे सार्वजनिक बांधकाम विभागाने प्रमाणित केलेल्या भाडे मूल्यांकनाच्या ७५ टक्के इमारत भाडे अनुज्ञेय राहिल.

०३. आश्रमशाळा संकुलातील ज्या इमारती ह्या शासन अनुदान, स्थानिक स्वराज्य संस्थेचे अनुदान, आमदार /खासदार यांचा स्थानिक निधी यामधून बांधलेल्या असतील अशा इमारतींना, इमारत भाडे अनुदान अनुज्ञेय राहणार नाही.

०४. ज्या स्वयंसेवी संस्थांना अनुदान तत्वावर प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक आश्रमशाळा, विद्यानिकेतन व ऊसतोड कामगारांच्या मुला-मुलींच्या शाळां मंजूर करण्यात आलेल्या आहेत अशा आश्रमशाळांना शासनाची मंजूरी मिळाल्यापासून ज्यांना पाच वर्ष पूर्ण झालेली आहेत, अशा स्वयंसेवी संस्थांनी त्यांचे संस्थेमार्फत चालविण्यात येत असलेल्या आश्रमशाळांसाठी पुरेशी व सर्व सोईयुक्त अशी इमारत उपलब्ध करून देणे बंधनकारक असेल. त्या इमारतीमध्ये वर्ग खोल्या/मुख्याध्यापक/ वसतिगृह अधीक्षक कार्यालय, स्टाफरूम, स्वयंपाक गृह शौचालय, स्नानगृह, मुताऱ्या, इत्यादी सुविधा उपलब्ध असणे आवश्यक आहे. तथापि, ज्या संस्थांनी आश्रमशाळेकरीता अद्याप पर्यंत पुरेश्या व सर्व सोईयुक्त इमारत उपलब्ध करून दिली नाही त्यांना एक अंतिम संधी म्हणून एक वर्षात इमारत उपलब्ध करून देणे आवश्यक राहिल. त्यानुसार, ज्या संस्था अशा मूलभूत सुविधा उपलब्ध करून देणार नाहीत अशा संस्थांच्या आश्रमशाळांचे अनुदान तात्काळ बंद करण्यात यावे. तसेच आश्रमशाळा मान्यता रद्द करण्याची कार्यवाही करण्यात यावी.

०५. इमारतीचे भाडे संबंधित जिल्हा सार्वजनिक बांधकाम विभाग (PWD) यांच्या भाडे मूल्यांकन प्रमाणपत्रानुसार निश्चित करणे आवश्यक असेल.

०६. इमारत भाडेबाबत लेखी व नोंदणीकृत करार करणे बंधनकारक आहे.

०७. इमारतीत विद्यार्थ्यांसाठी स्वच्छ पिण्याचे पाणी, स्वच्छतागृहे, व कचरा व्यवस्थापन सुविधा असणे बंधनकारक आहे. इमारतीमध्ये स्वच्छता व आरोग्य सुविधा नियमितपणे राखणे आवश्यक राहिल.

०८. सदर इमारत भाडे अनुदानाबाबतचा खर्च “मागणी क्र. झेडजी-३, २२२५- अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, इतर मागासवर्ग व अल्पसंख्याक यांचे कल्याण, ०९, विमुक्त जाती भटक्या जमाती इतर मागास वर्ग व विशेष मागास प्रवर्ग यांचे कल्याण, (०९) (०९) विमुक्त जाती भटक्या जमाती यांच्यासाठी आश्रमशाळा व मुलाद्योगोत्तर आश्रमशाळा चालविण्यासाठी स्वयंसेवी संस्थांना सहायक अनुदान (कार्यक्रम)

३१, सहायक अनुदाने (वेतनेत्तर) (२२२५ ई ८६६)” या लेखाशिर्षातर्गत विभागास वेळोवेळी उपलब्ध होणाऱ्या तरतूदीमधून भागविण्यात येईल.

०९. सदरहू शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करून देण्यात आला असून त्याचा सांकेतांक २०२५०९२६१८४५०५६१३४ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षात्कृत करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(दिनेश चव्हाण)
उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१. मा.मुख्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव.
२. मा.उपमुख्यमंत्री (गृह) यांचे खाजगी सचिव.
३. मा.उपमुख्यमंत्री (वित्त) यांचे खाजगी सचिव.
४. मा विरोधी पक्षनेता (विधानपरिषद/विधानसभा), यांचे खाजगी सचिव, महाराष्ट्र विधीमंडळ सचिवालय, मुंबई.
५. संचालक, इतर मागास बहुजन कल्याण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
६. मा.मंत्री, इतर मागास बहुजन कल्याण यांचे खाजगी सचिव
७. महालेखापाल, महाराष्ट्र-१/२, (लेखापरिक्षा/ लेखा अनुज्ञेयता), मुंबई/नागपूर.
८. सर्व उप सचिव (आश्रमशाळा / अर्थसंकल्प), इतर मागास बहुजन कल्याण, मंत्रालय, मुंबई
९. सह संचालक, लेखा व कोषागारे, संगणक कक्ष, नवीन प्रशासन भवन, ५ वा मजला, मुंबई.
१०. प्रादेशिक उपसंचालक, इतर मागास बहुजन कल्याण (प्रादेशिक) विभाग (सर्व)
११. अधिदान व लेखाधिकारी, मुंबई.
१२. निवासी लेखाधिकारी, मुंबई.
१३. लेखा अधिकारी (रोखशाखा), इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१४. कक्ष अधिकारी (विजाभज-२/३/४/५), इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१५. कक्ष अधिकारी (अर्थसंकल्प), इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१६. सहाय्यक संचालक, इतर मागास बहुजन कल्याण (सर्व).
१७. स्वीय सहाय्यक, सचिव (इतर मागास बहुजन कल्याण) यांचे कार्यालय, मंत्रालय, मुंबई.
१८. निवडनस्ती (विजाभज-१).